

Bulletin van
Arctic Peoples Alert
*nummer 13* - winter 2001/2002

# arctica

# Colofon

*Arctica* is het bulletin van Arctic Peoples Alert voorheen stichting Innu Steungroep.
Arctic Peoples Alert is een Nederlandse belangenorganisatie voor inheemse volken in het Noordpoolgebied.

Prijs: € 1,60
Donateur Arctic Peoples Alert:
min. € 10,- per jaar.

nummer 13 - Winter 2001/2002

Arctic Peoples Alert
Zusterstraat 58 B
2512 TN Den Haag

Telefoon: 070 4020943
Fax: 070 3882915
E-mail: arctica@planet.nl
Web-site: www.arctica.nl

Postbank: 440 8028
Actierekening: 40092
KvK: S-157171

Redactie: Jan van Boeckel, Govert de Groot en Charles van den Ouweland. Met bijdragen van: Martine van den Heuvel en Mirjam Niemans.

ISSN: 1387-2818



Druk: Adelante Den Haag
op minder milieubelastend papier
Layout: Adelante, Kees van den Berg

Oplage: 2000 exemplaren

Foto voorpagina: Nenets passeren een gasleiding in Jamboerg, Kadir van Lohuizen. Deze en andere foto's zijn tot 18 februari 2002 te zien in het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden.

Inhoud:



# Arctic Peoples Alert

*Govert de Groot*

Natuurlijk wil ik eerst iets zeggen over het geslaagde bezoek van de **Nenets**, Sami en Komi aan Nederland in oktober. Met het bezoek werden de schijnwerpers even gericht op de moeilijke situatie van de inheemse volken in de Russische Arctis en met name op die van de Nenets in de Nenets Autonome Okrug. Het is nu van belang de resultaten van de workshop uit te werken en tot concrete projectvoorstellen te komen. Bij toeval viel het bezoek samen met een 'feestje' dat de **Gasunie** hield om de komst van het eerste Russische gas in Nederland te vieren.

In de *Metro* van 13 september stond het opvallende bericht dat de Nederlandse Koninklijke Luchtmacht de dag ervoor haar **laagvliegoefeningen** boven het gebied van de Innu-Indianen in Labrador en Quebec had afgelast uit medeleven met de slachtoffers van de aanslagen in de Verenigde Staten.
De Nobelprijswinnaar voor de Vrede, VN-secretaris-generaal Kofi Annan, benadrukte bij de opening van de Algemene Vergadering van de 189 VN-lidstaten dat de strijd tegen het terrorisme geen afbreuk mag doen aan het gevecht tegen armoede, aids, gewapende conflicten en milieuproblemen. Arctic Peoples Alert maakt zich ernstig zorgen over hoe de terroristische aanslagen en de daarop volgende oorlog tegen de Taliban de geo-politieke kaart door elkaar schudden. Om een paar voorbeelden te noemen met consequenties voor de Arctis: Om minder afhankelijk te zijn van olie uit het onrustige Midden-Oosten zet Bush er nu nog meer haast achter om te beginnen met de controversiële olie-exploitatie in Alaska. En ook elders in de Arctis, zoals in Canada, dreigt uitbreiding van olie- en gaswinning. Verder zet Bush vaart achter de realisering van het anti-rakettenschild. Alsof dat veel helpt tegen terroristische aanslagen. Alles gebeurt met als argument 'de veranderde wereld' na **de elfde september**.

In oktober nam Arctic Peoples Alert deel aan de *'Joint EU-Russia-Canada-US Workshop. A Common Approach to Collaborative Technological Research for Arctic Development'* in Brussel. Het was vooral een conferentie voor ingenieurs, waarvan velen voor het eerst hoorden van bijvoorbeeld de Arctic Council, **AMAP**, **CAFF** of **RAIPON**.

In het voorjaar van 2002 komen zo'n 200 arctische wetenschappers naar Groningen voor de ***Arctic Science Summit Week***. Arctic Peoples Alert zal zich in 2002 vooral concentreren op de realisatie van projecten voor de Nenets.

Ook wij moeten aan de Euro geloven, al zullen we er in de arctische landen amper mee kunnen betalen. U treft bij deze *Arctica* een Euro-acceptgiroformulier aan. Daarmee kunt u uw bijdrage voor het **donateurschap 2002** overmaken. Wij kunnen uw steun goed gebruiken. Een extra bijdrage op giro 40092 is zeer welkom.

Govert de Groot

Eindelijk was het zover. Van 3 tot 11 oktober bracht een delegatie Nenets op uitnodiging van Arctic Peoples Alert een bezoek aan Nederland. Het was een vol programma. Naast de workshops in Scheemda stond een bezoek aan politiek Den Haag op de agenda en werd er een tweetal publieksbijeenkomsten gehouden. Het toeval wilde dat de Gasunie tegelijkertijd een 'feestje' hield omdat Russisch gas vanaf 1 oktober bij Groningen ons land binnenkomt.
Nu zetten we dus onze thee met gas uit Rusland.

### Scheemda

In de jeugdherberg van Scheemda moest er hard worden gewerkt. Op donderdag hielden dr Tjeerd de Graaf en drs Markus Bergman van de Letterkundige faculteit van de Rijksuniversiteit Groningen een presentatie over een project dat tot doel heeft om onder andere de Nenetstaal via het internet toegankelijk te maken.
's Middags werd de delegatie ontvangen door de loco-burgemeester van Groningen, René Paas (CDA). Op vrijdag vond de workshop *The Power of Traditions - The Survival of the Nenets* plaats, onder leiding van prof. dr Louwrens Hacquebord, de directeur van het Arctisch Centrum van de Rijksuniversiteit Groningen. De voorzitter van de Nenetsorganisatie *Jasavej*, Vlad Peskov (zie verder kader) gaf een introductie over de huidige situatie van de Nenets. Daarna sprak Gail Osherenko van het instituut voor Arctische Studies van het *Dartmouth College* in de VS en co-auteur van het boek *'Siberian Survival. The Nenets and Their Story'* over de traditionele rechten van de Nenets op land en natuurlijke hulpstoffen. Drs Karen Mulders van het Arctisch Centrum van de Rijksuniversiteit Groningen, die net terug was van een jaar studie in St. Petersburg, vertelde over de historische relaties tussen het Westen en de inheemse volken uit Noord-Rusland. Alexander A. Kobelev vergeleek de situatie van de Russische Samen met die van de Nenets, waar zij overigens steeds nauwer mee samenwerken. Peskov stelde zich de vraag bij welk type projecten de Nenets het meeste baat zouden hebben en Alexander E. Vyucheisky lichtte met Petr A. Khabarov het plan toe voor de inrichting van de tradingpost *Pa-Jakha*. Dit bleek echter een zeer groots opgezet project te zijn, dat om die reden minder goed in aanmerking komt voor financiering door donororganisaties. De tradingpost-in-oprichting lijkt eerder behoefte te hebben aan kredietverstrekking door een welwillende bank. Het is nu van belang de workshop-resultaten uit te werken en tot concrete en haalbare projectvoorstellen te komen.



Foto: Gemeente Scheemda

*Nenets-delegatie met coördinator Arctic Peoples Alert*

## Delegatie

De delegatie van de Nenets stond onder leiding van de voorzitter van de Nenetsorganisatie *Jasavej*, Vlad Peskov. Ook was bestuurslid Alexander I. Vyucheisky meegekomen. Hij bezocht Groningen al in 1999. Verder bestond de delegatie uit de directeur en vice-directeur van de rendierhouderscoöperatie *Jerv*, de Rus Petr A. Khabarov en de Nenets Alexander E. Vyucheisky, en een aantal leden van theatergroep *Ilept*: Serafima Durkina, Roza Kanioukova, Anastasia Mikhailova, Anastasia Pomyleva, Svetlana Taibarei en Matrena Taleeva. Door onze Deense partnerorganisatie *Infonor* waren uitgenodigd: Alexandre A. Kobelev, de voorzitter van de Samen-organisatie OOSMO van het Kola-schiereiland, de Same Evgueni A. Iouchkov, en Fedor G. Vokuev, de voorzitter van de Izhma Komi-organisatie *Izvatas*. Verder namen uit Rusland deel: Vladimir S. Dmitriev, de voorzitter van onze Russische partnerorganisatie Conflictvrij Noorden, en Andrey Glotov en Yuliya Levina, vertegenwoordigers van het staatsnatuurreservaat *Nenentski*. Daarnaast hadden vertegenwoordigers van ngo's uit diverse Europese landen zich ingeschreven.

### Chum-vergadering

Op zaterdag vond de *Second International Chum-meeting* plaats, bedoeld voor ngo's, gouvernementele en inter-gouvernementele organisaties die activiteiten ontplooien ten behoeve van inheemse volken in de Russische Federatie. (Het woord *chum* betekent tent in het Nenets). Deze dag werd voorgezeten door dr Gerard Boere. Boere is op dit moment internationaal programmacoördinator van *Wetland*

## De Gasunie

Meteen al bij aankomst op Schiphol werd de Nenets-delegatie opgewacht door de IKON-televisie die de gasten de vraag voorlegde of zij van plan waren naar de bijeenkomst van de Gasunie te gaan. Het was een toevallige samenloop van omstandigheden dat minister Jorritsma van Economische Zaken op vrijdagmiddag 5 oktober in aanwezigheid van de directies van het Russische gasbedrijf Gazprom en de Gasunie in het Gasuniegebouw in Groningen-stad een knop zou indrukken waardoor op symbolische wijze zou worden uitgedrukt dat het gas uit de Russische Federatie ons land binnen is begonnen te stromen. Na intern overleg met zijn delegatie besloot Vlad Peskov, vergezeld door de zes leden van theatergroep *Ilept*, de workshop voortijdig te verlaten in een poging bij de 'feestelijke' bijeenkomst in het Gasuniegebouw aanwezig te zijn. Onder grote belangstelling van de reeds aanwezige pers kreeg Peskov echter te horen dat hij en de theatergroep - allen in kleurrijke Nenets-klederdracht gestoken - niet welkom waren op de bijeenkomst. Wel kreeg de groep koffie en thee aangeboden, in afwachting van het moment dat Jorritsma en de pers het gebouw zouden verlaten. Toen het uiteindelijk zo ver was liep Jorritsma de Nenets-groep straal voorbij, oost-indisch doof voor hun zang en drumdans.

Vanaf 1 oktober wordt de 'voorraadschuur' in Slochteren volgepompt met Russisch gas. De Gasunie heeft een 20-jarig contract met Gazprom gesloten. Jaarlijks stroomt er vier miljard kubieke meter Russisch gas naar Groningen. Dat is bijna tien procent van de Nederlandse gasconsumptie. Rusland levert veertig procent van de wereldgasexport. De Gasunie betaalt jaarlijks zo'n miljard gulden aan Gazprom en zegt geen 'handelswinst' te maken op het Russische gas *(bron: De Volkskrant, 15-9-2001)*. Voor de goede orde: het gas komt *nu* nog niet uit de Nenets Autonome Okrug of van het Jamal-schiereiland. Het is evenwel de verwachting dat dat in de nabije toekomst alsnog zal gebeuren. Nu reeds kom een deel van het gas dat onze huizen verwarmt uit gebieden waar inheemse volken wonen, zoals bijvoorbeeld het zuidelijk deel van de Jamal-Nenets Autonome Okrug en de Chanti-Mansi Autonome Okrug.


Nieuwsblad van het Noorden 06/10/2001

LAD van het NOORDEN

EDITIE OOST - GRONINGEN

NENETS WIJZEN GASUNIE OP PROBLEMEN

Theorie bevestigd: Sterrenstelsels

Als dit gas onze huizen verwarmt, zijn het dus niet langer alleen de ganzen, die in Siberië broeden en op de Wadden overwinteren, die ons met de Russische Arctis verbinden. Ofschoon de Gasunie feitelijk slechts afnemer is van het gas en niet zelf aansprakelijk is voor de omstandigheden waaronder het wordt gewonnen, kan zij zich ons inziens, als grootimporteur, niet onttrekken aan een deelverantwoordelijkheid voor de gevolgen van de winning voor mens en milieu.

*International* en tot voor kort was hij verbonden aan de afdeling Internationaal Natuurbeheer van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV). Eerst vertelde Andrey Glotov, de vice-directeur van het staatsnatuurreservaat Nenentski, over natuurbescherming in de Nenets Autonome Okrug, gevolgd door Bruce C. Forbes van het het Arctisch Centrum van de Universiteit van Lapland in Finland, die in zijn speech inging op de spanningsverhouding tussen het streven naar natuurbescherming aan de ene kant, en aan de andere kant het doel om de rechten van inheemse volken erkend te zien. Vincent van den Berk van het Expertisecentrum van LNV informeerde de deelnemers in het kort over het Nederlandse natuurbeschermingsprogramma in Rusland en het vervolgproject dat zich richt op bescherming van de Pechora-rivier. Eerder dit jaar hebben LNV, Verkeer en Waterstaat (V&W) en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer de bestaande samenwerkingsovereenkomst met het ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen van de Russische Federatie voor meerdere jaren verlengd. Deze intentie tot samenwerking is ook overeengekomen tussen LNV en V&W en lokale beleidmakers in de Nenets Autonome Okrug en de Komi Republiek. Een van de gebieden waar de samenwerking gestalte zal krijgen is het stroomgebied en de delta van de Pechora-rivier - precies het gebied waar de Nenets hun rendieren houden en jagen. Deze samenwerking borduurt voort op de reeds lopende

samenwerking tussen het Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) in Lelystad en de lokale overheden in deze delta. Het is van belang dat de inheemse organisaties in de samenwerking betrokken worden.
De bijeenkomst werd afgesloten met een discussie over het functioneren van de Chum email-list. Tot het vaststellen van een voor de *Charter* voor de *Chum Network Co-operation* is het niet gekomen. Onze Deense partner heeft aangeboden de derde Chum-vergadering in oktober 2003 in Hundested in Denemarken te organiseren.


Foto: Kadir van Lohuizen

*In noodgevallen komt een helikopter naar Laboravaja.*

## Publieksmanifestaties

Op vrijdagavond vond een publieksmanifestatie plaats in het Noord-Nederlands Conservatorium te Groningen en op zondagmiddag volgde een tweede in het Museon in Den Haag. De Nenets vertelden over de situatie van hun volk en de dia's van de Noorse Same Niillas Somby werden vertoond. De meeste aandacht kregen natuurlijk de optredens van de Nenets-amateurtheatergroep *Ilept*. Zij beeldden, gestoken in traditionele kleding en met gebruikmaking van een minimum aan middelen, een aantal verhalen uit die ook zonder kennis van de Nenetstaal goed waren te volgen.

## Haagse politiek

De dinsdag was ingeruimd voor een bezoek aan het ministerie van Buitenlandse Zaken. Daarvoor waren ook de Oedege Pavel Sulyandziga (de directeur van RAIPON - *Russian Association of Indigenous Peoples of the North*) en Tamara Semenova (RAIPON) overgekomen. Tijdens deze ontmoeting kwam vooral de slechte situatie van de inheemse volken in de Russische Federatie aan de orde. De delegatie riep de Nederlandse regering op om net als in Denemarken een ondersteunend beleid voor inheemse volken te ontwikkelen.
's Middags ontvingen de Tweede-kamerleden Frans Timmermans (PvdA) en Coskun Çörüz (CDA) de delegatie. Ook hier gaven de inheemse gasten een indringend overzicht van hun levensomstandigheden. Verder werd de komst van het Russische gas naar Nederland en de gevolgen daarvan voor mens en milieu aan de orde gesteld. Timmermans heeft toegezegd contact op te nemen met minister Van Aartsen van Buitenlandse Zaken en ook in de Raad van Europa initiatieven te ontplooien.

## Samenwerking

Ter realisering van 'Nenets in Nederland' werkte Arctic Peoples Alert samen met het Arctisch Centrum van de Rijksuniversiteit Groningen en de Stichting Stedenband Groningen-Moermansk. De activiteiten werden mede mogelijk gemaakt door Bossers & Cnossen computers in Groningen die onze internetverbinding verzorgde, Stichting DOEN (Nationale Postcode Loterij), de Gemeente Groningen, de Landbouwraad Nederlandse ambassade in Moskou, de Leonard Peltier Stichting, het Museon, Provincie Groningen, Volkenkundig Museum Gerardus van der Leeuw en *last but not least* Bluescafé De Vestibule in Groningen, waar we heerlijk hebben kunnen eten. Zonder de inzet van allen, en met name die van vrijwilligers en tolken, was uitvoering van het programma niet mogelijk geweest.

Verscheidene kranten besteedden aandacht aan het Nenets-bezoek. De IKON zond de documentaire *'Het wilde Noorden'* uit, met daarin onder andere beelden van het bezoek van de Nenets aan de Gasunie. En in het kader van een programmaserie over kleine talen zond *Omrop Fryslân* beelden uit van het optreden van *Ilept*. Op onze website zal tezijnertijd een verslag verschijnen. We kunnen terugkijken op een geslaagde activiteit. Nu komt het erop aan een follow-up te geven.

# De harlekijneend en de Innu

drs. Mirjam Niemans, antropologe

**Op 6 november is Peter Penashue herkozen tot president van de Innu Nation. Zijn functie is niet eenvoudig, gezien de schier eindeloze lijst issues waarmee de Innu-Indianen in Labrador en Quebec dagelijks worden geconfronteerd. Mijnbouwplannen bij Voisey's Bay, houtkap, wegenaanleg, plannen voor de bouw van stuwdammen, en natuurlijk de laagvliegoefeningen. Dagelijks komt er wel een e-mailtje met een *update* van de Innu Nation.**

In maart 2002 willen Innu-vrouwen onder leiding van Elizabeth (Tshaukuesh) Penashue voor de vijfde keer hun jaarlijkse wintertrek van Sheshatshui naar Minipi Lake houden. Dit uit protest tegen alle industrieel/militaire ontwikkelingen op hun grondgebied en uit ongerustheid over het lot van Moeder Aarde. Mensen die mee willen lopen moeten wel hun eigen uitrusting meenemen zoals moccasins, sneeuwschoenen en een warme slaapzak. Het is immers Labradorwinter! De tent wordt gedeeld en onderweg zal er voldoende voedsel en wild te vinden zijn. Het betekent hard werken, maar je ademt schone, frisse lucht in en je maakt nieuwe vriendschappen.



## Benzinesnuiven

Het is alweer een jaar geleden dat de Innu-gemeenschappen Sheshashiu en Davis Inlet de Canadese autoriteiten vroegen een groep kinderen weg te halen omdat deze vanwege hun zware verslavingsproblemen niet langer binnen de gemeenschappen te handhaven waren. Inmiddels zijn de meeste kinderen na behandeling weer terug in de dorpen. In Davis Inlet zijn er inmiddels geen openlijk benzinesnuivende jongeren meer te vinden. Maar zowel de Canadese als de Innu-autoriteiten zijn realistisch; zolang er binnen de dorpen niet genoeg verandert is de kans groot dat ouders en kinderen in herhaling vervallen.

Veel behandelingsprogramma's zijn te laat ingezet. Voorts beschikte men over onvoldoende financiële middelen en waren de behandelingsmethoden niet altijd even adequaat. Critici menen dat miljoenen dollars over de balk zijn gegooid. Maar ook al valt er zeker het nodige op het succes van de programma's af te dingen, feit is dat er duidelijk een begin is gemaakt. De Innu volharden in hun pogingen de neerwaartse spiraal te keren, ongeacht de tegenslagen die zij keer op keer te verwerken krijgen.

Simeon Tshakapesh, de leider van Davis Inlet, is ervan overtuigd dat een eerste vereiste voor een structurele kentering is dat de ouders zelf van de alcohol afblijven. Die noodzaak wordt door vele ouders ook onderkend, iedere dag ervaren zij opnieuw de slechte omstandigheden waaronder hun kinderen opgroeien. De wanhoop en de economische en sociale misstanden die generaties lang hebben voortgeduurd zijn niet zomaar verdwenen. In die omstandigheden is er niet veel voor nodig om opnieuw naar de fles te grijpen.

## Harlekijneend

Begin november kreeg de Canadese onderzoeker Ian Goudie te horen dat er geen verdere belangstelling meer was voor voortzetting van zijn in 1999 begonnen studie naar de gevolgen van de laagvliegoefeningen voor de bedreigde harlekijn-eendenpopulatie (Histrionicus histrionicus) in Labrador. De financierder, het Intitute for Environmental Monitoring and Research, had niet langer vertrouwen in de uitkomsten van de studie. Officiële reden: het Canadese ministerie van Defensie kon plotseling niet langer garanderen dat er laagvliegoefeningen werden gehouden in de leefgebieden van de eenden. En dit laatste was tenminste tijdelijk noodzakelijk omdat Goudie het gedrag van de eenden wilde vergelijken in tijden dat ze niet worden overvlogen met tijden waarin dit wel gebeurt. Het milieu-monitoringsinstituut, dat indertijd was opgezet als een compromis in antwoord op de protesten tegen de laagvliegoefeningen, verklaarde niet in staat te zijn de geallieerde luchtmachten te dwingen boven bepaalde gebieden te vliegen. De gang van zaken is des te opmerkelijker omdat een van de eisen van de actievoerders altijd was dat men met onweerlegbaar wetenschappelijk bewijs op de proppen zou komen waaruit zou blijken dat het laagvliegen geen milieuschade tot gevolg heeft. Omdat DND een grote vinger in de pap heeft in het instituut betwijfelen Goudie en zijn begeleider Ian Jones of het onderzoek van het instituut werkelijk onpartijdig is. Ondanks de inmiddels 300.000 Canadese dollar die aan het onderzoek zijn uitgegeven is en blijft de vraag naar de gevolgen van de oefeningen voor de Harlekijneend dus onbeantwoord. Onderzoeksbegeleider Ian Jones: *"Het is bijna zo alsof ze willen zeggen: alles goed en wel, maar wanneer het ons niet aanstaat wat jij doet, wanneer jouw onderzoeksresultaten ons niet bevallen, dan zullen we jou misschien ook niet langer financieren. Dit raakt werkelijk aan een paar fundamentele vragen over hoe academisch onderzoek wordt ondersteund en hoe het ondersteund zou moeten worden."*

www.innu.ca

# Milieuvervuiling in de Russische Arctis

*drs. Martine van den Heuvel, marien toxicologe*

De Russische Federatie staat bekend om de nalatigheid waarmee ondernemingen decennia-lang zijn omgesprongen met het milieu: breuken in olieleidingen, de Tsjernobyl-ramp en het storten van nucleairafval bij onder andere Nova Zembla. Maar wat zijn de gevolgen van milieuvervuiling in de Russische Arctis voor de mensen en dieren die er leven?

## Luchttransport

Vluchtige stoffen (o.a. pesticiden) en deeltjes die de atmosfeer in worden geblazen (zoals radioactieve deeltjes en verbrandingsproducten van fossiele brandstoffen) vinden hun weg naar het noorden via de grote luchtstromen. Als de lucht afkoelt verandert een gasvormige stof naar een vloeibare of vaste vorm en slaat zij neer op de aarde. Lindaan bijvoorbeeld is een pesticide dat niet wordt toegepast rondom de Bering en Chukchi Zee. Toch is deze stof in beide zeeën aangetoond en neemt de concentratie van deze stof naar het noorden toe.

De dominante luchtstroom boven het noordpoolgebied loopt van Europa/Azië naar Noord-Amerika. Modellen laten zien dat Europa en Azië bijdragen aan meer dan de helft van de luchtvervuiling die in het arctisch gebied wordt gemeten. De grootste vervuiler op het gebied van de zware metalen is de Russische metaalindustrie, geconcentreerd in gebieden als het Kola-schiereiland, Norilsk, de Oeral en het Petsjora Basin. POP's zijn persistente organische stoffen. Hieronder vallen stoffen als pesticiden (DDT, lindaan) en polychloorbifenylen (PCB's). Sommige POP's die via de lucht naar het noorden gevoerd zijn, komen voor in concentraties waarbij effecten in dieren kunnen worden verwacht.

## Watertransport

Water is het tweede belangrijke transportsysteem. Industriële stoffen (zoals PCB's), pesticiden en radioactief materiaal kunnen door uitspoeling via rivieren in de zee terechtkomen, waarna ze door de verschillende zeestromingen uiteindelijk in de Noordelijke IJszee belanden. Radioactief materiaal dat in het arctisch gebied wordt aangetoond is voornamelijk afkomstig van drie bronnen: atoomproeven (1950-1980), Europese nucleaire opwerkingsfabrieken (bijvoorbeeld Sellafield) en de ramp in Tsjernobyl (1986).

## Gaswinning

Het noorden van de Russische Federatie is rijk aan een groot aantal natuurlijke hulpbronnen zoals hout, olie, gas, kolen en mineralen. Deze grondstoffen vormen tegenwoordig eenvijfde van het Russisch bruto nationaal produkt. In het noorden vindt 75% van de olieproductie, 92% van de gasproductie en 15% van de steenkoolproductie van Rusland plaats. De intensiteit van de exploitatie is de afgelopen decennia drastisch gestegen en neemt alleen nog maar verder toe. Bij Naryan Mar en bij Nova Zembla liggen grote voorraden fossiele brandstoffen die Rusland in de toekomst wil aanboren. Het Westen importeert enorme hoeveelheden olie uit West-Siberië. Van 1993 tot 1998 importeerde West-Europa 55-78% van de totale Russische export. In Nederland wordt jaarlijks ongeveer zeven miljoen ton Russische olie geïmporteerd en verwerkt en de Nederlandse Gasunie heeft sinds kort een contract met Gazprom afgesloten voor het afnemen van gas (zie pag.4).

Het staat inmiddels vast dat de winning van deze natuurlijke hulpbronnen grote milieuschade veroorzaakt in Rusland. Het grootste vervuilingsrisico komt van het lekken van olie uit slecht onderhouden leidingen. In de jaren '70 en '80 heeft Rusland een leidingnetwerk gebouwd dat zich uitstrekt over 10.000 km$^2$ in West-Siberië, een afgelegen en vaak moeilijk bereikbare uithoek van het land. Via het netwerk kan per jaar 400 miljoen ton olie worden getransporteerd. Veel van de leidingen zijn in slechte staat en lekkages zijn aan de orde van de dag. Een voorbeeld is de Usinsk-leidingbreuk in 1994: hierdoor stroomde 40.000 ton ruwe olie de rivieren en meren in. Over het algemeen is de grootste olieverontreiniging te vinden bij enkele rivieren en riviermondingen vlakbij nederzettingen, industriële en militaire gebieden. Rivieren als de Ob en de Yenisey transporteren jaarlijks duizenden tonnen olie naar de Noordelijke IJszee.



Foto: Govert de Groot

*Het belangrijkste voedsel voor de Nenets zijn hun rendieren.*

Naast de vervuiling van het milieu die wordt veroorzaakt door de delving van grondstoffen is ook de industrie een grote boosdoener. Het Russische arctische gebied kent een groot aantal *hotspots*. Hotspots zijn kleine gebieden met extreem hoge concentraties giftige stoffen, vaak afkomstig van een nabijgelegen fabriek of een andersoortige bron. De metaalindustrie op het Kola-schiereiland is hier een voorbeeld van. Nikkel-kopersmelterijen hebben hier het milieu op het land en in het water ernstig vervuild. In het gebied het dichtst bij de smelterijen heeft verzuring en de neerslag van nikkel en koper de bodem en planten aangetast. Het resultaat is een industriële woestijn. Dode zones van enkel zand en steen strekken zich uit tot honderd kilometer van de smelterijen. En ook rivieren en meren bij de smelterijen ondervinden schadelijke effecten. In tenminste vijf watersystemen op het Kola-schiereiland is het leven volledig vernietigd. Andere hotspots zijn onder andere plaatsen waar Rusland nucleair materiaal heeft gedumpt (zie *Arctica* 3, najaar 1998).

Vanwege een gebrek aan betrouwbare en geverifieerde data bestaat er geen goed beeld van de vervuiling met POP's in Rusland. Er zijn wel indicaties dat concentraties van een aantal pesticiden en PCB's langs de grote rivieren vrij hoog zijn. In het bloed van zwangere vrouwen van het Kola-schiereiland zijn concentraties van pesticiden (DDT en lindaan) aangetroffen die het zenuwstelsel van het ongeboren kind kunnen beschadigen.

## Gevolgen

Als een gifstof eenmaal in het arctisch gebied is aanbeland hoopt die zich op in het milieu. Lage temperaturen en beperkt zonlicht vertragen de afbraak van olie, zware metalen en pesticiden, terwijl biologische processen stoffen concentreren naar de top van de voedselpiramide.

Het koude arctische milieu is kwetsbaarder voor rampen als breuken in oliepijpleidingen dan het milieu in gematigde zones. Arctische planten en dieren hebben meer tijd nodig om zich te herstellen van dergelijke rampen vanwege hun aanpassing aan het extreem koude milieu (langzamere groei). Daarbij komt nog, dat schoonmaakoperaties in afgelegen gebieden moeilijk uitvoerbaar zijn onder de extreme condities van kou, ijs en winterduisternis. De genoemde stofgroepen als olie, zware metalen, radioactieve stoffen en POP's kennen alle hun eigen effecten. Het niet-oplosbare gedeelte van olie zorgt voornamelijk voor het verstikken van planten en dieren die fysiek besmeurd raken met de olie. Het gedeelte van de olie dat wel in water oplosbaar is bevat vaak de meeste giftige stoffen.

Beide componenten dragen bij aan een acute verstoring van een milieusysteem na een olieramp, waardoor het dynamisch evenwicht jaren verstoord kan blijven.

Zware metalen vormen voornamelijk een risico voor het milieu op het land en in zoet water. Russische ecologen maken naast de genoemde hotspots ook melding van ecologische schade langs delen van de Russische rivieren. Maar het is moeilijk aan te geven wat de rol van de metalen hierin is. In de meest aangetaste gebieden hebben rioolwater, olie, verzuring en chemische stoffen allemaal bijgedragen aan de vervuiling.

Vervuiling met radioactieve stoffen vindt eveneens voornamelijk op het land en in zoetwater plaats. Mensen met een voedingspatroon dat voornamelijk is gebaseerd op producten afkomstig van het land en de rivieren en meren, ondergaan de meeste blootstelling aan radionucliden. Korstmossen nemen radioactieve deeltjes direct op, als een spons. In rendieren, die van de korstmossen leven, hoopt het radioactief materiaal zich op. Door het eten van rendiervlees krijgen mensen vervolgens de stoffen binnen. Ander voedsel met een hoog gehalte aan radioactieve stoffen zijn bessen en paddestoelen. Beide maken deel uit van het dagelijkse dieet van inheemse volken in Rusland. Radioactieve stoffen kunnen kanker veroorzaken.

De POP's vormen voornamelijk een risico voor de voedselketen in de zee. Deze stoffen komen via algen (fytoplankton) en minuscule diertjes (zoöplankton) in vis en zeehonden terecht en hopen zich op in de vetten van deze dieren. De meest kwetsbare soorten zijn dieren bovenaan in de voedselketen, die de hoogste concentraties gifstoffen binnenkrijgen.

www.amap.no
www.greenpeace.nl/siberie

Oude geheimen uit Siberië onthuld? Het onthutsend relaas over **Olga Kharitidi's** vermeende sjamanistische inzichten. Een eerdere versie van dit artikel over het boek **Het pad naar de sjamaan** (uitgeverij Bruna, € 11,35; 236 blz. isbn 90 229 8310 2) van Olgo Kharitidi verscheen in *Indigo* nr 2 - 1999. Het boek is inmiddels herdrukt en daarnaast is eveneens bij Bruna verschenen Kharitidi's nieuwste boek 'Meester van de Dromen' (€ 15,85; isbn 90 229 8540 7).

Op het moment dat het Sovjet-rijk uiteen begon te vallen in 1991, verliet de Russische psychiater Olga Kharitidi haar geboorteland. In de Verenigde Staten publiceerde zij het boek *Entering the Circle, ancient secrets of Siberian wisdom discovered by a Russian psychiatrist* (Nederlandse vertaling: *Het Pad naar de Sjamaan, het ware verhaal van een inwijding in een lang verloren gewaande wijsheid*), waarin ze haar ervaringen met het sjamanisme in de Altai-regio beschrijft, een gebied in het zuidoosten van West-Siberië. In het boek is de sjamane Umai de gids en meesteres van Olga Kharitidi.
Het boek werd in veertien talen vertaald, maar opmerkelijk genoeg tot op heden niet in het Russisch. Er zijn inmiddels zo'n twee miljoen exemplaren verkocht. De auteur heeft, mede door de verkoop van CD's, geluidscassettes en het organiseren van sjamanistische workshops, een slordige veertig miljoen dollar aan het boek verdiend. Inmiddels heeft Kharitidi een tweede boek geschreven, getiteld *The Master of Lucid Dreams* dat handelt over spirituele tradities in Oezbekistan. Een derde boek zal worden gewijd aan Noordamerikaanse Indianen. In een bespreking van de oorspronkelijke Engelse versie van *Entering the Circle* velt Oleg Egorov namens het in Moskou gevestigde inheemse informatiecentrum *L'Auravetl'an* en namens RAIPON een vernietigend oordeel.

### Grootheidswaan

"Men zou de auteur en de uitgever kunnen beschuldigen van schending van 'culturele eigendomsrechten'. Maar dat is slechts een van de problemen die wij, als inheems volk, met dit boek hebben. We willen geen tijd verspillen met het bespreken van de literaire zwakheden van het boek, zoals het schrale vocabulaire, de oppervlakkige personages, de simplistische, prozaïsche beelden en de slordige montage van versleten clichés.
Het probleem dat wij zien is veel serieuzer. Het boek is een koele en berekende uitbuiting van de spirituele waarden van inheemse volken en bovendien een cynisch misbruik van de onnozelheid van niet-inheemse lezers die behoefte hebben aan spiritualiteit. Als het boek als een fantasieverhaal was gepresenteerd zou niemand er moeite mee hebben. Maar de auteur stelt: 'Dit is een waar autobiografisch




verslag ... Op een paar uitzonderingen na hebben alle gebeurtenissen plaatsgevonden zoals ze in het boek worden beschreven.' Wij zijn, vergeleken met lezers in het Westen, meer vertrouwd met de feitelijke spirituele en fysieke levens van inheemse volken in Siberië in het algemeen en het Altai-volk in het bijzonder. Veel punten in het boek maken ons duidelijk dat mevrouw Kharitidi minder van het Altai-volk afweet dan een leerling op een middelbare school die naar *Discovery Channel* kijkt. Hieronder een paar voorbeelden:

• De inheemse personages zijn oppervlakkig, zelfs voor een karikatuur. Maar misschien zijn ze simpelweg niet van belang voor deze auteur. Heeft ze geen oog voor de dagelijkse ontberingen van het Altai-volk? De voedseltekorten, het alcoholmisbruik, de trieste armoede? Of is het misschien zo dat ze nooit ter plekke is geweest? *Maria kookte eieren, maakte zwart brood warm en goot verse, met room bedekte melk in een kom. Het was een stevig ontbijt* (blz. 70. Citaten zijn ontleend aan de Nederlandse editie, red.) *Ik deed het felle plafondlicht aan en Anna zette water op het gas* (blz. 120). Dat klinkt als een doorsnee-ochtend in een middenklasse-woning in de Verenigde Staten. Verafgelegen inheemse dorpen in Siberië hebben, als er al elektriciteit is, dat

slechts voor twee of drie uur per week. Een gasfornuis? Waarom niet meteen een magnetron en ander moderne keukenspullen? En waarom geen Dodge pick-up in de achtertuin?

• *Overal in de lucht hingen pluizige witte wolken, in de altijd groene bomen om me heen zongen de vogels en de bergen in de verte zagen er uit als op een ansichtkaart* (blz. 85) Ik twijfel niet aan de oprechtheid van de auteur. Voor iemand als zij is de natuur zo dood als een ansichtkaart. Maar zij is de 'blanke godin'! Zij is draagster en verspreider van de 'Heilige Kennis.' 'De uitverkorene'! Hoe komt het dat ze zo blind en doof is voor het leven om haar heen?
In een kort artikel in het blad van het inheems informatiecentrum *L'Auravetl'an* schreef een vrouw uit Altai over de zaken die haar het meest zorgen baren. Het Altai-volk bestaat uit slechts 64.000 mensen, schreef ze. Hun grondgebied is uniek in velerlei opzicht. Er is echter een keerzijde. De gebruikte onderdelen en brandstof van de raketten die opstijgen van de Baikonur-raketbasis in Kazachstan kwamen overwegend neer op het Altai-grondgebied. Omdat het Russische ruimtevaartagentschap totaal geen oog heeft voor klachten uit het district is er nooit een omvattende studie gedaan naar schade aan het milieu en de gezondheid. In 1996 deden wetenschappers van het Gorno Altaisk onderzoeksinstituut en een genetica-specialist een onderzoek onder de inheemse bevolking van het Kosh-Agatchsky district. De studie wees uit dat er een ongewoon hoog aantal kinderen lijdt aan aandoeningen van het centrale zenuwstelsel. Als we daarbij als extra factor de nucleaire vervuiling als gevolg van kernproeven in het noorden van China en de chemische luchtvervuiling vanuit de naburige Kusbass-regio betrekken, dan blijkt dat de levensverwachting van de locale bevolking slechts 43 jaar is. Er is sprake van een scherpe stijging van gevallen van kanker en hartziekten. Ook de kindersterfte toont een stijgende lijn.

• *Ze (de inwoners van Altai, red.) hielden zich niet bezig met het verleden. Ze droomden niet van de toekomst. Umai leefde helemaal in het 'nu'* (blz. 81). Nogal een uitspraak voor een persoon die doet veronderstellen dat de mensen in Altai hun gedurende vele eeuwen ontwikkelde sjamanistische kennis met haar hebben gedeeld! Weet de auteur niet dat sjamanisme is gebaseerd op intieme kennis van en directe communicatie met 'spirits'? Bijgevolg is het verleden voor iedere inheemse persoon, en met



## Olga Kharitidi over haar boek 'Entering the



'Ik geloof heel vast dat dit boek een boodschap behelst, en dit was de enige reden dat ik het publiceerde. Persoonlijk had ik niet de intentie het te publiceren. Ik kwam naar de Verenigde Staten en het zat ongeveer zes maanden in mijn computer, zoals mijn dagboeken. ... Gedurende diezelfde tijd begon mijn leven uiteen te vallen. Iedere keer dat ik me afvroeg waardoor dat kwam, was het antwoord: 'Dit gebeurt omdat je het boek moet publiceren. Je leven zal uiteen blijven vallen totdat je iets met het boek doet.' ... Ik geloof werkelijk dat dit boek geen persoonlijk product is, het is niet simpelweg mijn persoonlijk verhaal. Er is een veel grotere macht die er door heen speelt. Ik ben me helemaal bewust dat het mijn taak is de boodschap

name voor de sjamaan, geweldig belangrijk en altijd aanwezig. Weet ze dat? Kennelijk niet! En hoe komt het dat de auteur er geen notie van heeft dat inheemse mensen zichzelf niet los zien van hun grondgebied en hun gemeenschap, en dat toekomst voor hen bijna nooit een persoonlijke toekomst is, maar een gemeenschappelijke toekomst van hun kinderen en de kinderen van hun kinderen? Weet ze niet dat gedachten over die toekomst richting geven aan vrijwel iedere handeling van inheemse mensen?

• *Ik begon inheemse rituelen en genezingsceremonieën te bestuderen en deze met de conventionele behandelingswijzen toe te passen in mijn praktijk,... Het Siberische animistische geloof...* (blz. 204) Wat betekent dit? Er bestaat geen inheems volk dat 'Siberisch' heet. De auteur noemt de Altai, en dat is slechts een van de vijfendertig inheemse volken in Siberië. Zij hebben allemaal zeer verschillende religieuze opvattingen.

• Na het voorafgaande klinken de volgende uitspraken als een duidelijk geval van grootheidswaan: *Ik bedoel dat je* (aan de auteur, red.) *de weg is gewezen naar een pad dat je naar een enorme macht kan leiden*, en *Er is je een aanbod van kennis en macht gedaan zoals maar weinig mensen dat ooit krijgen* (blz. 135). Waarom worden zulke macht en kennis aan iemand geschonken die niet eens de moeite heeft genomen onderzoek te doen naar en te leren over de mensen met wie zij 'een persoonlijke band' zegt te hebben?

Het is treurig dat mevrouw Kharitidi in haar arrogantie veronderstelt dat de inheemse mensen van Siberië nooit van haar boek zullen horen. Waar zij zich mee bezighoudt heeft niets van doen met de 'Oude Siberische Wijsheid', omdat het allemaal uitsluitend in haar hoofd bestaat. Het heeft meer te maken met een uitgekookte exploitatie van westerse naïviteit en spiritueel zelfonderzoek en het feit dat inheemse volken in Siberië voor de buitenwereld erg onbekend zijn. Onze Noordamerikaanse inheemse broeders en zusters: Wees gewaarschuwd! Het zal niet lang duren of jullie geschiedenis, tradities, rituelen en culturen zullen opnieuw schaamteloos worden uitgebuit door de auteur en haar uitgever.
Wij hebben niets tegen persoonlijke fantasieën. Wij betreuren alleen dat de auteur haar fantasieën verkoopt als spirituele gebruiken, rituelen en inzichten van een inheems volk. En dat niet-inheemse mensen het nog kopen ook."

Oleg Egorov, namens L'Auravetl'an en RAIPON.
(vertaling: Jan van Boeckel)

ircle'

over te dragen, zo volledig en zo goed mogelijk, want als ik mijn best niet doe, zal ik zonder meer door een ander worden vervangen. En ik wil niet dat dat gebeurt. ...
Ik was eerst voornemens het boek in eigen beheer uit te geven, maar juist op dat moment deed uitgeverij Harper mij een bod. Wat voor veel mensen een waar geworden droom zou zijn, overkwam mij zo maar, bijna in een seconde. Ik had geen tijd om er echt bij stil te staan. Ik voel me er nog steeds niet helemaal deelgenoot aan. Er gebeurt iets, maar niet met mij. Het boek werd bijna onmiddellijk aan vele landen verkocht, maar nog steeds kan ik het niet helemaal als een persoonlijke prestatie ervaren. ...
Mijn doel was mijn ervaring te reconstrueren, dat mensen het boek uiteindelijk zo zouden lezen alsof ze het zelf mee hadden gemaakt. ...
Vergeleken met mijn gewone gesteldheid is het schrijfproces iets geheel anders. Het is een volledig veranderde toestand. Toen ik schreef over Anatoli die een hert doodde, verloor ik mijn bewustzijn. Ik lag buiten kennis op de vloer. Het was de eerste keer dat ik zoiets ervoer en ik werd bijna bang, omdat ik het verschil tussen mijn normale toestand en mijn schrijf-toestand onder ogen zag. Ik zou het 'channeling' kunnen noemen. ...
Ik geloof dat de New Age-beweging en de New Age-visie alleen kunnen slagen als er sterke intellectuele impulsen aan worden gegeven. Het grote probleem voor de New Age op dit moment is een gebrek aan intelligentie en daardoor wordt het erg kwetsbaar voor welke kritiek dan ook.'

*Bron: uitspraken van Olga Kharitidi in een interview dat in 1999 op de site www.erasmus.org te vinden was.*

Govert de Groot

In het Rijksmuseum voor Volkenkunde in Leiden is tot 28 januari 2002 de fototentoonstelling **'Nenets, Gas en Rendieren'** te zien. De prijswinnende fotograaf Kadir van Lohuizen heeft de foto's in het voorjaar van 2001 op het Jamal-schiereiland gemaakt. De meeste foto's werden eerder gepubliceerd in het *VolkskrantMagazine* van 15 september 2001. Een drietal foto's staat in deze *Arctica* afgedrukt. In oktober is



Foto: Kadir van Lohuizen

*Nenets eten rendiervlees bij voorkeur rauw.*

Kadir als cameraman voor de IKON teruggegaan om opnamen te maken voor de indrukwekkende documentaire 'Het Wilde Noorden'. Al zijn er maar weinig foto's in Leiden te zien en is de begeleidende tekst aan de magere kant, toch is de tentoonstelling zeker de moeite van het bezoeken waard.
Informatie: tel. 071 516 8800; **www.rmv.nl**

In het voorjaar zullen zo'n 200 arctische wetenschappers naar Groningen komen voor de ***Arctic Science Summit Week*** (ASSW). Op uitnodiging van het *International Arctic Science Committee* (IASC) organiseert het Arctisch Centrum van de Rijksuniversiteit Groningen deze vierde 'Arctische Top'. De ASSW vindt plaats van 21 tot en met 27 April 2002. Het doel van de ASSW is het bevorderen van de coördinatie en de samenwerking op alle gebieden van de arctische wetenschap. Tijdens de ASSW zullen onder andere ook de *Arctic Ocean Science Board*, de *European Polar Board*, het *Forum of Arctic Operators* en het IASC vergaderen. Woensdag **24 april** wordt de ***Science Day*** gehouden. Het thema is: de relaties tussen het arctisch gebied en de regio's van de gematigde zone. De *Science Day* is voor een breed wetenschappelijk publiek toegankelijk. Voor informatie over inschrijving en het programma: Arctisch Centrum, Postbus 716, 9700 AS Groningen, tel. 050 3635817,
e-mail: k.i.m.van.dam@let.rug.nl; **www.let.rug.nl/assw/**

Arctic Peoples Alert verleent haar medewerking aan een tentoonstelling over Russische inheemse volken *'Siberisch Slochteren'* van 12 april tot 3 juni 2002 in het Volkenkundig Museum Gerardus van der Leeuw in Groningen.

Prof. dr **Theo van Boven**, lid van het Comité van Aanbeveling van Arctic Peoples Alert, is benoemd tot speciaal rapporteur voor de VN-commissie tegen Martelen. Van Boven was van 1977 tot 1982 directeur van het Hoge Commissariaat voor de Mensenrechten.

Op 20 november vonden in Denemarken **verkiezingen** plaats die, zoals bekend, een rechtse regering hebben opgeleverd. Minder bekend is wellicht dat **Groenland** tijdens verkiezingen in Denemarken altijd twee leden voor het Deense parlement kiest. In tegenstelling tot de meeste Denen kozen de Groenlanders overwegend voor links. Hans Pavia Rosing (van Siumut, de sociaal-democratische partij) was in verband met zijn pensionering niet herkiesbaar. In zijn plaats werd de politieke veteraan Lars Emil Johansen gekozen. Totaal kreeg Simiut 6.029 stemmen. De jonge Ellen Kristensen (van Atassut, de 'liberale' partij) werd, mede als gevolg van de verdeeldheid in haar partij, niet herkozen. Zij heeft de afgelopen jaren veel voor de inheemse volken gedaan. Atassut kreeg 5.137 stemmen, waarvan Kristensen 4.083. Verrassend was de verkiezing van Kuupik Kleist (van Inuit Ataqatigiit, een uitgesproken linkse partij). Hij kreeg 6.369 van de totaal 7.172 stemmen die voor deze partij werden uitgebracht. Op 24 april 1999 was Kleist onze gast op de Arctische Dag *Ultima Thule* in Den Haag. In totaal brachten de 38.698 stemgerechtigden in Groenland 23.821 stemmen uit.

Van de dia's van de Noorse Same Niillas Somby heeft Arctic Peoples Alert acht verschillende **dubbele briefkaarten** laten maken. De binnenkant is blanco. Het zijn vooral mooie winterse plaatjes van het dagelijks leven van de **Nenets**. De acht kaarten met enveloppen zijn te bestellen door overmaking van € 8,35 (incl. porto) op giro 40092 o.v.v. 'kaartenset Nenets'.